

„EGY HANGYÁT MEGSIMOGATNI!”

Mészöly Miklós és az állatok

Balassa Péter emlékének

Az állatok különleges szerepet kapnak Mészöly Miklós életművében.

Azért mondom először pusztán így, szikáran, mert minden további pontosítás már értelmezés is. Beszélhetünk az állattörténetek, az állatleírások, az állatmotívumok jelentőségéről (ezek közül kiemelkedik az állatölés-motívum, de nem ez az egyetlen). Fontos téma a vadászat (állatok legyilkolása, állattetemek, a vadász mint gyilkos és egyben társ, sőt: „pásztor”), s általában az állat és az ember viszonya (egymásra utaltság, osztozás a létezésben, a „barbár” és a „humánus” ember, együttélésünk az „ősi” természettel, az ember „állati” volta). Ugyanakkor itt minden létező létében szent, az állat és az ember egyaránt (isten) teremtmény. Az állatok szenvedése, patetikusabban mondva szenvedéstörténete egybekapcsolódik az emberi szenvedéssel, szenvedéstörténettel, azaz – a történelemmel: az emberi történelemmel. Az ember, az állat, az összes „élő” lény és „élettelen” tárgy ugyanannak a történetnek és ugyanannak a természetnek, világegyetemnek a szerkesztés része. Ha az állatok állandó jelenlétére figyelünk, és kiváltképp, ha az állatok perspektívájából is közelítünk a dolgokhoz, azáltal gazdagabb lesz a kép. Az állati lét érzékelése az emberkép finomítását segíti. Mészöly antropológiája nem rekonstruálható állatábrázolása nélkül. Negatív teológiája sem közelíthető meg a természet „szuggesztívója” nélkül.

Mészöly állatai – a korai állatmesék némelyikétől eltekintve, melyek azért emberi típusokat mutatnak meg – nem humanizált lények.

„Mészöly sohasem írt olyan átképzéletes állatregényt, mint amilyen Woolf *Flush*-e vagy Déry *Nikije*. A *Fekete gólya*, ez a gyermekkori élményeit feldolgozó ifjúsági regénye sem az” – írta Fogarassy Miklós (Kutyafül, madárszem, *Ex Symposion*, 1995. 13–14.). Selyem Zsuzsa pedig ezt írta Mészöly elbeszéléseiről: „az állat nem allegóriaként, nem metaforaként, nem retorikai eszközként mutatkozik ezekben a művekben, hanem mint empirikus, materiális állat”. Selyem Zsuzsa szerint ma már – mikor „a humanizmus leszerelésével az antropocentrikus világgép is komolytalan” – megállapíthatjuk, hogy Mészöly ebben is megelőzte korát. Selyem – „az állati fordulat utáni gondolkodásmód felől (Agamben, Coetzee, Derrida, Haraway)” értelmezve az *Anyasíratót* és általában Mészöly elbeszéléseit – megjegyzi: „Mészöly perspektívájában az élőlények nincsenek tornasorba állítva, (...) nála az állati nem alantas, az emberi közel sem valami magasztos, ugyanabban a létezésben osztoznak, és ugyanolyan erővel kommunikálnak. Legfennebb az ember általában nem érti őket.” (Anyaállat, rókatárgy, *A szem*, 2017. 12. 11.) Fogarassy említett tanulmányában (mely még az *animal studies* és a poszthumanizmus térhódítása előtt keletkezett) tovább megy, nem csupán azt állítja, hogy nincs „tornasor”, hanem egyenesen azt állítja, hogy Mészölynél a legfontosabb helyeken az állatok „az embernél tisztább lények”, „amaz ismeretlen örök rendhez közelebb lévő, természeti áldozatok”.

Azt hiszem, abban egyetérthetnek Mészöly Miklós olvasói, hogy elbeszéléseiben az állatok valóban nem humanizált lények, nem emberi tulajdonságok megtestesítői. A kérdés azonban ezek után számomra most már az, hogy nála az állat és az ember valóban egyenrangúak-e, tehát tényleg nincsen-e közöttük hierarchia. Avagy mégsem egyenrangúak, mégis van közöttük hierarchia, mégpedig a konvencionálistól eltérően éppen fordí-

tott hierarchia: tudniillik hogy az állat lenne ténylegesen közelebb a létezés rejtélyéhez, az állat a „tisztább”, a magasabb rendű létező, mert mentes a csalástól, közelebb van a teremtés eredendő alapjaihoz. Mi tüntetheti ki az állatot az emberrel szemben? Az ösztönösség? Az animális a maga közvetlenségében mutatkozhat, míg az ember elkülönül, reflexív és ez ejti őt csapdába?

Ahhoz, hogy megpróbáljak erre válaszolni, először át kell tekintenem – 8 pontban – a Mészöly-életművet az állatmotívumokra figyelve.

*

1. A korai mesékben az állatok sokszor hagyományos szerepekben tűnnek föl. A *kiskutya meg a szárnár* című mesében például a „gazdasszony” azért szereti a kutyát, mert tud „farkat csóválni, két lábon szolgálni”, míg ugyanezért a szamarat bizony nem szereti. A *rókaszemű menyecskében* viszont egyenrangúvá válnak a szereplők – „abban a szempillantásban kővé vált a kutya, ló, királyfi”. A mesék általában eléggé nyomasztók, és vannak bizarr állatfigurák is (szakállas kutya, borotvált fejű macska – *Jelentés egy sosemvolt cirkuszról*). Az *Emide és Amoda* című, a két jóbarátról szóló hagyományosabb mesében viszont olyan vidámalmat csaptak, „hogy még a lovak is sört ittak”. Ehhez képest kevésbé konvencionális, a későbbi ló-érzeteket megidéző az, amikor a *Fekete gólya* X. fejezetében, a falusi búcsú leírásakor ezt olvassuk: „Aztán a lovak nyerítése!” (Már ekkor, 1960-ban ott a mészölyi felkiáltójel.) A mesékre való talán utolsó fontos utalás *Az atléta halála* bábszínház-jelenetében kerül elő: Réka főszereplő bábja „egy szenvedő arcú, arisztokratikus kutya volt, olyan se agár, se ember”, akit a sértett bábművész Simonnak hív, bár igazából – csak mi tudjuk – ő Hamlet.

2. A korai novellákban a *Vadvizektől* kezdve ott a természet (az őskép a Duna ártere, a gemenci erdő). Több novellában az állatok puszta állat-mivoltukban jelennek meg, de sorsuk akkor is ellenpontozza az emberek sorsát, vagy éppen párhuzamba állítható azzal (*Állatok, emberek, A stiglic, Vadászat, Varjak*). Különleges a *Kirándulás*, melyben szarvassá változik a fiú. Kissé más ez itt, mint „az állattá leendés” (állattá válás) Kafkánál *Az átváltozásban* (Deleuze – Guattari). Kafkában éppen az az ördögi, hogy az állati felől nézve közvetlenül mutatja meg az ember elhibázottságát, bár ebben az értelemben – igaz, közvetve – általános példázattá válik Mészölynél is az állattörténet a *Magasiskola* és a *Jelentés öt egérről* korai remekléseiben. A sólyomtelepen az állatok szenvedését természetesnek vevő rendszer működik, melynek a sólymok, a zsákmányállatok, az emberek és a lipicai lovak egyaránt ki vannak szolgáltatva, a létezők egymástól függenek. Az ember éléskamrájába menekülő egércsaládot pedig a házaspár „humánusan” kiirtja – az egerek perspektívájából nézve ez a szikár „jelentés” a területiális különbségekre is utal (ne zavarják a köreinket), miközben az egyetemes létbevetettségről is szól. Ugyanakkor az egerek egyszerre kétségbeesett és kétségbeesésen túli viselkedése a *Fekete gólya* viharba került gyerekhőseinek viselkedésére is emlékeztet.)

3. Néhány elbeszélésben egy állat, a ló, a kutya vagy a nyúl erőszakos halála közvetve a háború borzalmaira utal, és ilyenkor mégis közel kerül a szöveg az allegorikussághoz. Arról van szó, hogy az elbeszélő vagy hőse nem képes a háborús gyilkolások elmondására (*Képek egy utazás történetéből, Az állatforgalminál, Film, az Emkénél, A három burgonyabogár*, és a kései végleges vázlat a szerző hagyatékából: *A kitelepítő-osztagnál*). A vadászat „polgári”, „humanista” szokása éppen a háború miatt, azután válik lehetetlenné. (Képzavarral élve: a *Vadászatban* a piros madár a „sötét jel”.) „A *Nyomozásban* elmondhatóvá vált az emberölés, de még szorosan összekapcsolódik az állathalál képével. A korábban keletkezett novellákban viszont az állatölés motívuma sok esetben az

erőszakos emberhalál-leírások helyettesítőjének tűnik” – írja Szolláth Dávid, aki monográfiájában külön figyelmet szentel az állatölés-motívumnak (*Mészöly Miklós*, Jelenkor, 2020). A *Nyomozásban* olvashatjuk: „azóta kezdődik minden változat ugyanúgy más-képp. És a ló is bekerül mindig”. Miért éppen mindig a ló? Mert a legfontosabb társa, testével is kiszolgálója az embernek?

4. Nemcsak az állatok pusztulása, hanem sokszor már a jelenléte is misztikusan titokzatos, irracionálisan aggasztó, illúziótlan egzisztencialista szorongással teli, – Fogarassy szavaival – valami „ősrettenetet”, „metafizikai félelmet” sugall. Ilyen jelentést is tulajdoníthatunk a *Balkon és jegenyék* nyomtalanul eltűnő lepkéjének. Kevésbé sötétben rejtélyes a lepke felbukkanása egy kamaszszerelme kapcsán a *Fekete gólyában*: „Míntha valami odapottyant volna közéjük, egy ismeretlen pille, és most mind azt kellene nézniük”. Az *atléta halálában* Óze Bálintot „egy hatalmas, szőrbolyhos lepke” kíséri a tardosi bemutató futásakor, majd az Égettkő-völgyében a halálakor. Egy olyan lepke „szétronszolt tetemét” találják a halott atléta ujjai közt, amelyről az öreg parasztok románul mondják ki – s így ez a különös „előjel” még rejtélyesebb a magyar olvasónak –: ilyen nincs is. (Először tán Mándy Iván írta le magánlevélben, mennyire „idegen”, „furcsa” ez a lepke-szimbólum.) Az *atléta halálának* prágai öltözőjében a vészjósló „lárvaszerű” kék neonfény aztán a *Film* végén tér vissza az Állami Biztosító reklámtábláján villogva. (A lepke-motívum tán a legrejtélyesebb – Thomka Beáta már fölhívta rá a figyelmet monográfiájában [*Mészöly Miklós*, Kalligram, 1995] –, érdemes volna alaposabban megnézni a *Magyar novelláig*, *A pille magányáig*, az *Elégiáig* bezárólag. Csak egy egyszerre szenttelen és érzelmes, komoly és komolytalan mondatot mutatok csalinak: „Realizmus: a hold előtt pille repül át” – *A tágasság iskolája*.) (És még egy idézet, sok ilyen van, mikor a vonatkozó névmás nem ami, hanem aki: „a pille, aki nem látható” – *A pille magánya*.) Egyébként az állatok tetemei általában sötét jelként értelmezhetők, „egy laposra száradt macska” a Duna-parton (*Szárnyas lovak*), egy elgázolt és szétlapított feketerígó-relief az utcaköveken (*Film*). A legmerészebb talán a Fekete Kutya misztikus szenvedésének túlhajtott leírása a *Merre a csillag jár?*-ban (Thomka Beáta szóvá is tette monográfiájában: „mesterkéltén hat” „a misztikus jelképességű” Fekete Kutya). De az állatok akkor is félelmetesek tudnak lenni, ha éppen csak nem értjük őket. Például és főleg: a macska. A titokzatos „áj-báj macska” (*A pille magánya*). Aztán az „anarchista” macskák a HÉV mellett (*Nyomozás*). A macska ott képes lenni, ahol nem is lehetne: „hogyan tudott észrevétlenül belopakodni a malomba? ...már előbb, már *elevé* ott gubbasztott (kiemelés tőlem – *Ahol a macskák élnek*). „Nesztelenség, amire csak tizenöt millió macska képes.” (*Cserepek, félálomban*)

5. Mikor a hősök nyomoznak valami konkrétum és egyúttal valami nagy rejtély után („minden az, ami, és mégsem az?” – *Érintések*), illetve mikor célba soha nem érő futásuk, üldözői erőszakoskodásuk, csoszogásuk megtörténik, szóval a reménytelen hajsza során is ott vannak velük az állatok. Gyakran hasonlatokba foglalva. A kihívóan keskeny fénycsík olyan, „mint a lovak nyakán a sörény” (*Az atléta halála*). Hősünk beleharap a saruja talpába, „mint egy kutya.” (*Saulus*) „Csapzott és idegen volt, mint az éjszaka hajtott lovak” (*Megbocsátás*). Elbújni, mint egy egér, lehetőleg nem hozzáérni a sebesült nyúlhoz, de megérinteni a szempillánkkal egy számár szemgolyóját (*Saulus*). Ez más helyen a lovak szemével van: „Mint varázslók, jövőmondók kristálygömbje. Megérinteni a szempillámmal! – nem hagy nyugton a kísértés. Tartogatja a halál ezt az élményt” (*Elégia*). A *Saulusban* az említett számár-jelenet így folytatódik: „Egy pillanatig azt hittem, hogy megszólal. Mikor mondhatja az ember, hogy a juhóm, számaram, kecském megváltozott? Mikor mondhatja a juhod, számarad, kecskéd, hogy megváltoztál?” Saul saját magát keresi, az azonosságát szeretné megtalálni a damaszkuszi úton. A *Film*ben Silió Péter lényének titka kerül elénk, aki „a kalapácsot nézte, ahogy Sax *gyöngéden* a hintázó nyúl fejéhez csapta”. „S akkor ugyanazzal a kalapáccsal *csendesen* leütötte Saxot, csupán a holttestét

nem akarta otthagyni a nyúl mellett.” Aztán a bíró megkérdi, hogy nem gondolja-e a vádlott, vajon egy közönséges nyúl más, mint egy ember. Bár a *Film*ben nincs ok-okozati kapcsolat a történetzálak között, az állatmotívumok titokzatos módon összefogják az öregek csoszogását és a múlt történéseit. Az irracionális állathecc válik itt meghatározóvá, miként az irracionális koldushecc volt az első komoly novella alapja (*Koldustánc*). Balassa Péter gyűjtötte össze máig legalaposabban *Passió és állathecc* című tanulmányában a *Film* állatmotívumainak sorát – ezt most Szolláth Dávid összefoglalásában idézem –: „a *Film*ben megint (és szinte »hatványozottan«) megjelenő állathalálokat, az állatok szenvedését, az ember állatokhoz való hasonlítását, az elgázolt rigót, az eltört lábú lovat, a leölt libát, a ládába zárt vemhes cerkófmajmot, a kekszesdobozban elpusztult hörcsögöt, az állatviadalok áldozatait”. Az állatoktól függetlenül is, a maga rendszerén belül a *Film* fokozhatatlan, más irányba lehetett csak menni. Nincs fejlődés, alakulás van.

6. Az alakulástörténet egyik iránya a mítoszokra való ráhagyatkozás. Ez már korábban a *Saulus*ban is jelen van. Ott a bibliai idők zsidó vallási törvényei befolyásolják, hogyan nézzünk az állatokra. Például a sebesült, ám „tisztátalan” nyúlra: „A kísértés ott lapult mellette, egy tisztátalan nyúl. Érintésközelben. Végszükség kergette oda. De milyen végszükség indokolhatja, hogy egy tisztátalan állatot megérintsünk? Kelthet bennünk egy állat szorultsága olyan sajnálatot, hogy saját tisztaságunkról megfeledkezzünk?” Ennél általánosabb az a történet, mikor a kutyák széttépnek egy rókát, erre Saul a hajcsároknak elmeséli az „egy gödölye” példázatát – titokzatos, érthetetlen az egész jelenet, egy kis elszólás kínálja csak magát az esetleges értelmezéshez: „»Ami nem eléggé éles, még nem eléggé önmaga« – tanultuk az esti oktatáson”. A *Szárnyas lovak* barbár archaikumában az antik mítosz a népi hiedelemvilággal kapcsolódik össze. (Előzmény a különleges, korai *Kirándulás* című novella, mely a szarvassá változott fiúk legendájának újraírása, Ovidius metamorfózisának megidézése is, de a görög mitológia mellett térségünk – Közép-Európa – folklórjára is rámutat, melyet Bartók is feldolgozott, majd később Juhász Ferenc). A *Szárnyas lovak*ban a pegazusok már az első mondatban együtt szerepelnek a hídnál ülő varjúval „egy álom mérgezését” sejtetve, mágikus jelleget adva az elbeszélésnek. A *Pontos történetek, útközben* szövegfolyamában pedig a régió mélyvilága mutatkozik meg, főleg erdélyi természetközeli tapasztalatok alapján – mítoszokon inneni „barbár” tapasztalások ezek, mégis megemeli azokat a lokalitás önazonossága. (Ha csak úgy bejön egy macska a házba, ha azzal ugratják az utazót, hogy csupán a kutya meg a macska nyála fertőtleníti, ha hirtelen megpillantunk egy hermafrodita kutyát, ha azt halljuk, „elég széles az ágy, [...] még egy róka is elfér rajta” – máris egy elsüllyedt pogány, népi mitológia nyomait sejtjük.) A legnagyobb poén ezzel kapcsolatban a következő. A *Legyek, legyek – avagy az elmondhatóság határa* című esszé első bekezdése így szól: „Egy vadász sokáig kergetvén egy madarat, a vadak megölték, esztendő múlva a madár a koponyára szállván innya, megborította. Mondják, az egyetlen szót kergette, mely mindig kisiklik. Végül az kezdte őt kergetni madár képiben, és rátalált.” Az idézet első mondatát a mézőlyi mondatpoétika radikális újszerűségét érzékeltető szokták idézni. Ám Szolláth Dávid megtalálta az eredetét Kriza János *Vadrózsák* című székely népköltészeti gyűjteményében (Kriterion, 1974). A posztmodern vendégszöveg (melyből Mézőly egyetlen szót vett ki, a „havason”-t – ennyit most az egyetlen szóról, melynek helyét Sutting ezredes is oly heroikusan keresi), szóval a vendégszöveg adatközlője bizonyos Pucok Geci bá (1943-as gyűjtés), aki pedig nyilván egy névtelen székelyföldi mesemondót idéz meg.

7. Az alakulástörténet másik iránya a családtörténetre való ráhagyatkozás. A pannon történetekben visszatér a gyerekkor világa, és ez a természetközelséget is jelenti. Az *Anyasíratóban* az anya sorsa egy hatvanégy éve leölt róka sorsával kapcsolódik össze (bundájából boa, mellény, majd muff lesz). Az alap: az asszony valószínűleg „ugyanazt érezte, mint a róka: a szájában rohadt répa-íz”. A *Magyar novellában* az agyonlőtt ötéves

Jamma és anyja fölött, mikor fölkel a nap, „száztizenegy galamb körözött”. A *Megbocsátásban* a feleség az *Állatok búcsúja* című képet égeti bele egy fatáblába, tavasz óta dolgozik a karácsonyi ajándékon. „Madarak búcsúztak rajta a föld négy lábú állataitól, a szarvastól, a vadmacskától, a borztól, a báránytól. Útra készülődtek a flamingók, a verebek, a szarkák és az ökörszemek.” Madarak és emlősök között egy leégett híd van, melynek minduntalan állatok képe kerül élénk ebben az elbeszélésben is. Giliszta, katica, cserebogár... Tehén, macska, ló... Micsoda kavalkád! „Képzeld, a kis Andris tegnap azzal jött haza, hogy a papok máma háromszor megeszik Krisztust” – újságolja a feleség. „Kannibál aranykor!” – kiált fel a férj, és ezzel arra is utal: az ember is emlősállat. Az öregkori *Családáradásban* újra előkerül a vadászat. Atya „kizárólag nemes és méltó vadak húsát hajlandó megenni, (...) nyúl szőba se jöhetett...” A család tradicionális természetközelsége egyrészt nosztalgikusan is nézhető, másrészt meg is kérdőjeleződik. A róka halála párhuzamba kerül az anya halálával. Az állatok húsát ugyanúgy megeszik, mint „Krisztus testét”. Csőd volna-e az európai humanizmus? S vele együtt csődöt mondott-e a kereszténység is? – kérdezi, pontosabban inkább sugalmazza a kérdést Mészöly.

8. Erre a kérdésre nem tudok válaszolni, de mielőtt a dilemmát a végén kicsit tágasabban fölvetném, még egy nagyon fontos momentumát érintenem kell eme szépprózai alakulástörténetnek. Ez pedig a történelem elmondhatóságának és ezzel szoros összefüggésben a regény megírhatóságának kérdése Mészölynél. „Fény villan fel: egy deszka megvilágítódik, egy kutya reszket, egy ember tűnődni kezd. Három változata a létnek, s hiábavaló fáradozás, hogy egynek lássuk őket” – olvasom tárgy, állat, ember együttes leírását az *Ahol a macskák élnek* című novellában. A *Térkép Aliscáról* pedig a hely, a város kétezer éves történetét érzékelteti egyidejűsítve. „A véres ütközeteknek már nincs nyoma” – reménytelen dolog elmesélni őket. Az elmondhatatlan érzékeltetéséhez legyen elég az a kép, melyben Pest-Budáról jönnek „a filléres gyorsal” az utazók a római mezei ünnepekre, hogy „*Mars Silvanus* szent állatainak, az ökörnek, farkasnak és harkálynak a feláldozásánál jelen lehessenek”. Nemhogy az ország, de a hely története sem mesélhető el, sem Szekszárdé (*Térkép Aliscáról*), sem Budáé (*Anno*), sem a kuruc időké (*Fakó foszlányok nagy esők évadján*), sem a tizenkilencedik századé (*Sutting ezredes tündöklése*). De az agyagos löszfalak közé felváltva menekülnek az évszázadok során farkasok és katonák a hóvihar elől. A csontok pedig „árulkodó módon keverednek egymással, emberé, állaté” (*Térkép Aliscáról*). És csak a patkány örök. Vagy mondjuk a harkály. Vagy a ló. A lovak szenvedése és magánya a leginkább párhuzamos az emberek szenvedésével és magányával. A szenvedésnek pedig „történelme van” (*Ló-regény*). De Mészöly azt mondja, hogy ezt a regényt nem lehet megírni. Ám ez nem siránkozás, a szerző nem kéreti magát. „Az érvényes jelentés megfogalmazhatóságát kereső műveinek (...) maradéktalanul tragikus az alaphangoltsága. Tragikus vagy inkább illúziótlan, mert világukat azon értékek távollétével jeleníti meg az elbeszélés, amelyek a klasszikus európai személyiségfelfogást megalapozták” – írta Kulcsár Szabó Ernő *A magyar irodalom történetében* (Argumentum, 1993). A megfogalmazhatóság határait jelzik az egyszerűen nagyon ismerős és nagyon ismeretlen, minduntalan előkerülő állatfigurák. Az állatok sosem jelentéktelenek, csak a körülmények. Ez az elbeszélő művészet – vadászat után halászat – „a káoszban halássza a rendet” (Balassa: *A cselekmény rejtélye mint anekdotikus forma*). Jelentéktelen körülményeket kevés író ismeretett még ilyen részletesen, mint Mészöly. Sok elbeszélés zárlatában olvasható hasonló, mint a *Bolond utazásában*: „És hát ennyi. Nem több.” „Ó, a lovak! És nincs is tovább.” – ez a *Ló-regény* vége. A felkiáltójeles mondat még kurzív is, a nagyobb nyomaték kedvéért.

Mészöly perspektívájában van-e tehát hierarchia az élőlények között? Vagy mondhatnánk úgy is: a létezők között? Most csak az ember és az állat viszonyára figyelve az író egy gyerekkori alapélményére való emlékezése jut eszembe – az ártéri vadak látványáról van szó árvíz idején –: „Az árterületen kisebb-nagyobb tőzegszigetek szakadtak le, s az állatok ott szorongtak bibliai békességel... rókák, nyulak, őzek, szarvasok, vaddisznók, különböző kisebb ragadozók. Mesébe illő alapélmények voltak ezek egy gyerek számára.” (*Gyermekkor, természet*, Fogarassy Miklós interjúja, *Kalligram*, 1996/1.) Hasonló jelenet a természetközeli *Fekete gólyában* is van.

Nádas Péter írja Mészöly korai elbeszélései kapcsán, hogy sikerült megoldania, amit a francia „új regénynek” nem sikerült: nem csupán leltárba veszi a dolgokat, hanem feltárja az ember és a világ, az ember és a természet közti kölcsönhatást is (Három burgonyabogár, *Pest Megyei Hírlap*, 1968. augusztus 3.). A kölcsönhatás pontos kifejezés. Ahogyan az ember hat az állatra, ugyanúgy az állat is hat az emberre. „Fichte, Schopenhauer, Büchner szerint az állat jogalany” – írja naplójába a jogászdoktor Mészöly – „Bregenzer – »Krisztus leszállt az emberekhez, az embernek is le kell szállnia az állathoz«” (*Műhelynaplók*). Végző soron úgy tekintünk itt az állatokra és az emberekre, mint olyan létezőkre, teremtményekre, akik együtt élnek meg, élvezik vagy leginkább szenvedik el a világ „történelmét”.

A teremtmények léte pedig nem tud nem rámutatni valamiféle teremtő erőre. A transzcendencia sugallata sokszor a buddhizmus világképét, a távol-keleti kultúra nyomait is felidézi (főleg a japán kultúráét – lásd például: Akutagava). Egyszer pedig egy körkérdésre Mészöly ezt válaszolja: „Nehéz – végül is lehetetlen Beckettnek nem igazat adni, hogy egyetlen döntő kérdés van: Isten léte vagy nem léte. (...) A hivatalossá jegescedett biztos válasz azonban halványabb a bizonytalanság nyitottságánál”. Az *Adagio, karácsony* gyerekhőse egy macska szőrét tépkedi – „megtudandó, hogy egy macskában mennyi a végtelenség”, majd ugyanitt azt olvassuk: „Isten szétesett tízezer kicsi madárrá – hát most tessék megmondani, hol van!” A madár vagy a lepke a lélekre is utal, az egér, a róka vagy a ló ugyanakkor a maga testi szenvedésével arra kérdez rá, van-e értelme a létezők bármifajta áldozathozatalának. A meztelen ember pedig (a *Szárnyas lovakban* vagy a *Wimbletoni jácintban*) a „barbár” természetközelséget idézi meg (miként a hajnali parasztudvarokban is „van valami barbár létszünet, holtpontra jutott leplezettség”). A meztelen ember „állatibb”, közelebb van a természethez, annak ősi szabályaihoz. És csak az ember lehet meztelen – Bataille, Deleuze –, s akkor már nem védi ember mivolta.

Az állatok léte leplezetlenebb, mint az emberé. Ugyanakkor az ember testi erőfeszítései során, mikor az elérhetetlen cél felé hajszolja magát, a „veríték és páralucsok szégyentelen kívánása” során közelebb kerül a természethez, az őt körülvevő és meghaladó barbáruil komplett, nélküle is tökéletesen működő világegyetemhez. A látvány lemeztelenítése ebben a prózában (legradikálisabban a kamera segítségével) igazából azért szükséges, hogy az elvont tárgyiasság, a kíméletlen pontosság megakadályozza, hogy értelmes, példázatos vagy didaktikus legyen a beszéd. Saul egy hangyát szeretne megsimogatni – micsoda értelmes jelenet lehetne ez: ám a szikár nyelv még ekkor sem enged meg semmi érzelmességet, nem-hogy érzelmösséget. Egy kis naplójegyzet szenvtelenül tart tükröt a teremtés koronájának: „Egy hangyát nyomtam el este az ujjammal. Reflexmozdulat, kávéfőzés közben. Egy óra kellett, mire a szégyen előhívódott: olyan kicsi, hogy még piszkot sem hagy az ujjadon” (*A tágasság iskolája – Érintések*). Ráadásul Bálint és Saul futásai során a tűző nap Camus-t megidéző alapélménye arra is utal, hogy az embertől független természet tökéletes egész-ként működik, ősbibb, komplettebb, tehát magasabb rendű, mint az ember világa. Nagyon úgy tűnik tehát, az élőlények tornasorában itt az állatok mintha közelebb volnának a teremtéshez, annak elemi tisztaságához, mint az emberek, éppen azért, mert az ember túlbonyo-

lítja, túlreflektálja a létezését („Semmi se tiszta” – sír rázkódva Anita a *Megbocsátásban*). Az állat, ha jól figyelünk rá, mindenekelőtt a szenvedésével, a halálával segít megkeresni a helyünket a világban.

Ha az állatok sorsán elgondolkodom, rájöhetek: szavak nélküli beszédükkel is arra készítetnek, hogy fontosságomat el ne túlozzam. Igen, ha az állatot nézem, a sorsommal szembesülök, ezt mondja Mészöly Miklós. Befejezésül egy még nem említett állat önmagán túlmutató, szimbolikus képét idézem ide. Saul mondja: „Benáját néztem, mint szigony a halat.”

* P. S. Különös, hogy ha a „hal” szóra keresünk a Digitális Irodalmi Akadémia Mészöly-kiadásaiban (<https://pim.hu/hu/dia/dia-tagjai/meszoly-miklos#>), többnyire nem az állatra vonatkozó helyeket adja ki a kereső, mint más esetekben. Hanem főleg a „meghal” ige jön elő, „élve hal meg”, „sose hal meg”, ilyesmik, meg az, hogy: „állatokkal hál”, meg az, hogy: „hál’istennek”. Mindezt isteni ajándéknak tekintem, sorsszerű ráadásnak, kereséseim jutalmának.